

УДК 811.111'255.2;33

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Бондаренко О.М., доцент

Запорізький національний технічний університет

Калашник А.А., студентка

Запорізький національний технічний університет

У статті подано огляд лінгвістичних особливостей економічного терміна з погляду вимог до терміна щодо однозначності, вмотивованості, системності. Практика перекладацької діяльності доводить, що не всі терміни можна передати за допомогою відповідного лексичного еквівалента в мові перекладу. Наводяться найбільш уживані способи перекладу економічних термінів з англійської мови українською мовою, аналізуються лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники вибору того чи іншого способу перекладу.

Ключові слова: економічний термін, переклад, способи перекладу, однозначність, вмотивованість, системність.

В статье представлен обзор лингвистических особенностей экономического термина с точки зрения требований однозначности, мотивированности, системности. Практика перевода показывает, что далеко не все термины можно передать с помощью соответствующего лексического эквивалента в языке перевода. Приводятся наиболее употребительные способы перевода экономических терминов с английского языка на украинский язык, анализируются лингвистические и экстралингвистические факторы выбора того или иного способа перевода.

Ключевые слова: экономический термин, перевод, способы перевода, однозначность, мотивированность, системность.

Bondarenko O.M., Kalashnyk A.A. FUNCTIONING OF ENGLISH ECONOMIC TERMS AND PECULIARITIES OF TRANSLATING INTO UKRAINIAN

The paper presents the review of economic terms linguistic peculiarities taking into account the monosemy, motivation and systematicity. Translation practice proves every term cannot be rendered using lexical equivalent in the language of translation. The paper outlines proper ways of terms translation from English into Ukrainian. Linguistic and extralinguistic factors influencing the choice are under analysis.

Key words: economic term, translation, ways of translation, monosemy, motivation, systematicity.

Постановка проблеми. У сучасному світі, в епоху стрімких економічних змін, дуже важливою є комунікація в галузі економіки та, відповідно, адекватний переклад такого значимого пласту мови, як економічна термінологія. Становлення нової моделі економіки супроводжується вдосконаленням і збагаченням мови новими економічними термінами. Завдання перекладача – забезпечити обмін професійно-важливою інформацією між спеціалістами різних країн задля обміну досвідом і розповсюдження економічних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування термінів економічної галузі в англійській мові та способів їх перекладу розглядали такі вчені, як І.В. Арнольд, Л.П. Білозерська, Д.С. Лотте, О.І. Дуда, О.М. Лотка, О.І. Гутиряк, В.І. Пушкар. Ці дослідження створили теоретично-методологічну базу для подальшого вивчення окремих терміносистем, їх побудови й закономірностей розвитку. Проте, з огляду на специфіку перекладу англійських економічних термінів українською мовою, основні шляхи

подолання труднощів під час перекладу потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою роботи є з'ясування особливостей перекладу англійських термінів економічної галузі українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Через складність і дискусійність питання про визначення терміна в лінгвістиці існує чимало найрізноманітніших варіантів визначення термінів.

На думку О.С. Ахманової, термін – це слово або словосполучення спеціальної (наукової, технічної тощо) мови, яке створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять певної галузі професійних знань і позначення спеціальних предметів [1, с. 95–96].

Відомий дослідник І.В. Арнольд наголошує на функціонально-змістовому аспекті терміна, адже він обслуговує комунікативні потреби діяльності людини у сферах науки, виробництва або культури [2, с. 81–83]. Зміст відображеного терміном поняття фіксується

в спеціальній літературі та входить до системи професіональних знань цієї галузі. Щоб слово стало терміном, у нього має бути визначення в спеціальній галузевій літературі, але це ще не робить його моносемантичним. Термін має певні ознаки, яких немає в загальноживаного слова. Так, Д.С. Лотте основними ознаками терміна вважає обмежене галуззю вживання фіксоване значення; прагнення до моносемії принаймні в межах однієї термінологічної системи. Не менш важливою є однозначність терміна. Бажано, щоб окремому поняттю, явищу, технологічному процесу відповідав тільки один термін. Системність терміна розуміється одночасно як визначення ознак, які покладені в основу терміна, та місце терміна в середині відповідної терміносистеми. До бажаних характеристик терміна Д.С. Лотте додає також стислість, компактність, простоту [3, с. 21].

Економічні терміни – це слова і словосполучення спеціальної мови, що вживаються для позначення точно сформульованих понять цієї галузі знань і становлять основу економічної теорії. З комунікативної погляду економічні терміни є смисловою домінантою висловлювання. У лінгвістичному відношенні економічні терміни – це лексико-граматичні одиниці мови, що функціонують як у системі загальнолітературної національної мови, так і в системі економічної науки. Як лексико-граматична одиниця мови економічний термін має ознаки, характерні для лексичних одиниць загальнолітературної мови, а саме: семантику і зміст. Економічний термін також має всі функції, які властиві звичайному слову: номінативну, сигніфікативну, комунікативну і прагматичну. Характерними лінгвістичними особливостями економічного терміна з погляду його семантики є вмотивованість, однозначність, системність [4, с. 130].

Розглянемо ці характеристики терміна більш докладно. Термін виникає лише одним способом – він створюється для назви спеціального поняття. Спочатку з'являється спеціальне поняття, а потім знаходиться знак для його назви. У цьому сенсі термін вторинний і, отже, завжди вмотивований. Інше питання – ступінь вмотивованості, ступінь «зрозумілості» його форми. Якщо розглядати лексичні одиниці з погляду теорії номінації, то до одиниць первинної номінації належать терміни, у яких термінологічне значення є першим або єдиним. До лексичних одиниць вторинної номінації належать ті, у яких значення, закріплене в економічній термінології, з'явилося

в результаті семантичного зсуву пізніше: *angel investor, fallen angel, religion stock*.

Термін завжди позначає конкретне спеціальне поняття й у цьому сенсі термін однозначний. Однак можна знайти кілька визначень одного й того самого терміна у словнику. Наявність декількох визначень – це, як правило, результат використання термінологічного знака для назви спеціальних понять, які входять у різні понятійні системи та підсистеми. Термінологічна багатозначність легко вирішується, тому що досить визначити систему або підсистему, до якої термін належить, і в цій системі цей знак буде мати лише одне значення. Наприклад, термін «*demand*» має значення: 1) *a firm requesting for payment (commerce)*; 2) *the desire of consumers to obtain goods and services (economics)*.

Кожен термін є системним за своєю природою, бо він співвідноситься зі спеціальним поняттям, яке посідає певне місце в системі спеціальних понять, а сам термін вважається частиною цієї понятійної системи. Системність терміна простежується через інші спеціальні поняття, які наявні в його визначенні. Будь-яке визначення починається з родового поняття, оскільки визначити будь-яке поняття – означає сформулювати його в більш широкому сенсі. Наприклад, терміни «*debt*» і «*profit*» визначаються через спільне родове поняття «*money*», що дає змогу зарахувати їх до понятійної системи «*money*», але вони посідають різні місця в цій системі, тому що мають різні ознаки: *debt – money owed; profit – the money gained in a business deal*. Саме системність допомагає уникнути багатозначності. У разі співвідношення терміна з різними родовими поняттями ми розрізняємо значення в різних підсистемах. Так, *settlement* означає: 1) *payment in accounting*; 2) *payment in stock exchange*; 3) *an agreement in industrial relations*; 4) *the terms in law*. Усі розглянуті лінгвістичні особливості семантики терміна є ідеальними характеристиками, не мають абсолютного характеру. Термін є одиницею мови, тому існує й розвивається за загальними мовними законами.

Переклад за допомогою лексичного еквівалента – постійної лексичної відповідності в мові перекладу – є практично ідеальним способом перекладу, завдяки якому можливо абсолютно точно передати значення лексичної одиниці вихідної мови лексичними одиницями мови перекладу. Деякі лексичні одиниці справді однозначні й не мають інших значень у термінологічній підсистемі. Такі терміни

є своєрідними підказками для перекладача. Значна наявність подібних лексичних одиниць сприяє правильному розумінню на лексичному та синтаксичному рівнях.

У сучасній англійській мові продовжується тенденція до збільшення словникового складу, з'являються нові лексичні одиниці для означення нових понять. Якщо в матеріальній культурі країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття й відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли вимогам до термінотворення, доцільно звернутися до транскодування термінів. Транскодування – передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу – розглядається як досить популярний спосіб перекладу термінології. Під час транскодування літерами мови може передаватися вся форма або більша її частина. Але цей спосіб перекладу вимагає відмінного почуття мови, знання законів фонетики, лексикології, принципів словотворення. Щоб максимально точно передати звукову форму слова, не порушуючи фонетичних законів мови перекладу, звертаються до змішаного транскодування, коли одночасно зберігається звучання лексичної одиниці вихідної мови та деякі елементи її графічної форми: *demnification* – дамніфікація; *debenture* – дебентура; *branding* – брендинг. Транскодування термінів також є доцільним, якщо частина слова є морфемою латинського або грецького походження. Такі морфемі перекладаються абсолютно однаково в усіх термінологічних системах, тому семантичного викривлення не відбувається. Винятки можливі, якщо значення терміна потребує додаткового пояснення: *teleregister* – екран для реєстрації біржових котировань. Перш ніж застосовувати цей спосіб перекладу, перекладач повинен переконатися, що семантику терміна не спотворено, а в мові перекладу відсутній інший відповідник, щоб уникнути появи синонімічних термінів, яка порушує чіткість і стрункість терміносистеми [5, с. 56].

Терміни також підлягають калькуванню – передачі елементів складного слова або словосполучення, при цьому морфемі чи лексемі перекладаються елементами мови перекладу, а потім складаються з уже перекладених елементів. Зазначений прийом застосовують під час перекладу складних за структурою термінів: *transaction costs* – трансакційні витрати; *money economy* – грошова економіка; *checking account* – чековий рахунок.

Нерідко, обираючи між транскодуванням і калькуванням, перевагу надають калькуванню, так як у результаті транскодування утворюються одиниці, що не мають сенсу в мові перекладу, свого роду псевдослова. Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений так перекладний відповідник не порушує норми сполучуваності слів в українській мові. Калькування не є механічною операцією з метою перенесення вихідної форми в мову перекладу. Дуже часто доводиться вдаватися до різного роду трансформаций, щоб забезпечити адекватне звучання терміна в мові перекладу. Передусім це досягається зміною кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного або синтаксичного статусу слова: *foreign exchange currency market* – валютна біржа; *knowledge economy* – економіка знань; *just-in-time production* – виробництво точно в строк; *dilution of capital* – роздвоєння капіталу шляхом випуску нових акцій; *after date bill* – вексель зі встановленим строком оплати.

До способів перекладу термінів також можемо зарахувати експлікацію, або описовий переклад. Цей прийом застосовують, коли лексична одиниця мови оригіналу має непрозору семантику. Так, багато термінів підмови біржової діяльності засновано на метафоричному переосмисленні слів загальноживаної мови: *condor* – стратегія покупки та продажу опціонів; *butterfly* – компанія з двома філіалами. Подібні метафоричні перетворення простежуються під час аналізу термінів: *rally* – швидке зростання рівня цін; *street certificate* – цінний папір, який легко переходить від одного акціонера до іншого. Цей спосіб перекладу використовують також, коли лексема відображає явище, відсутнє в суспільстві, а тому в мові перекладу: *Uberization* – перетворення традиційних послуг у послуги на замовлення. Абсолютно виправданим є цей спосіб під час перекладу термінів, складниками яких є антропоніми або топоніми: *Bollinger bond*, *Calmar ratio*, *American option*. Екстралінгвістичні фактори змушують звернутися до описового перекладу, тому семантика цих лексичних одиниць без додаткового пояснення є зрозумілою дуже обмеженому колу спеціалістів.

Під час застосування цього способу перекладу можливо неточне або нечітке тлумачення змісту поняття, позначеного словом мови оригіналу. Описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість. Тому такі багатослівні терміни не мають

дериваційного потенціалу, від них практично неможливо утворювати похідні терміни, що є однією з ознак системності слова, його належності до ядерної лексики мови [6, с. 20].

Якщо застосування всіх зазначених способів є недоречним, можливими є інші прийоми перекладу на лексико-семантичному та лексико-граматичному рівнях, до яких зараховують конкретизацію та генералізацію.

Під конкретизацією розуміють перетворення, за якого одиниця більш широкого змісту передається в мові перекладу одиницею більш вузького змісту: *If you look at a dollar, you will see at the top the words «Federal Reserve Note»* – *Якщо ви поглянете на долар, вгорі ви побачите надпис «Банкнота Федеральної Резервної Системи»*. В українській мові відбувається заміна слова чи словосполучення з більш широким спектром значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно з контекстом або стилістичними вимогами.

Застосування прийому генералізації є доречним у тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру впорядкованості одиниці, що відповідає їй за змістом у мові перекладу: *Anything that is generally acceptable in exchange for goods and services. – Усе, що зазвичай використовується під час обміну товарів і послуг*. Використання конкретизації та генералізації є виправданим, коли перекладаються лексичні одиниці так званої «широкої семантики».

Іноді доцільно перекладати терміни, скориставшись прийомами компресії. Це дає змогу досягнути більш компактного викладення думки завдяки ігноруванню зайвих елементів і позамовного контексту, якщо це не порушує цілісність сприйняття: *This saving account is not accepted for purposes of exchange* – *Цей ощадний рахунок не використовують для обміну*. Інверсія як спосіб перекладу дає змогу привернути увагу до окремих елементів: *Not only is rising American oil production a threat*. Крім того, різниця між двома мовами на граматичному та синтаксичному рівнях змушує вдаватися до цього способу перекладу.

Висновки з проведеного дослідження. Говорячи про переклад термінів з погляду теорії, можна наголошувати на тому, що термін однозначний; термін не має конотативних значень, він позбавлений синонімів, незалежно від типу тексту термін перекладається терміном – повним або абсолютним еквівалентом, тому, відповідно до одноголосної думки багатьох спеціалістів, належить

до одиниць, які не ускладнюють роботу перекладача. Але в ході дослідження нами встановлено, що переклад терміна не є безпроблемним процесом. У процесі перекладу англійських економічних термінів перекладачі зазвичай обирають той чи інший спосіб перекладу, виходячи з контексту, у якому вжито цей спеціальний галузевий термін, а іноді комбінують усі прийоми, аби точніше передати їх лексичне значення в мові перекладу, зберігаючи при цьому звукову форму та морфемну структуру вихідної термінологічної одиниці. Під час перекладу англійської науково-технічної та економічної літератури українською мовою вагоме значення має взаємодія терміна з контекстом, завдяки чому виявляється його значення. Основними завданнями якісного перекладу є передача фіксованого значення терміна; лаконічність; необхідність збереження моносемії; небажаність синонімії; відповідність лексичного значення терміна конкретному значенню того поняття, яке цей термін позначає. Найбільш уживаними прийомами перекладу термінів виявилися переклад за допомогою лексичного еквівалента та калькування. На лексичному рівні вживаними є такі прийоми перекладу терміна, як транскодування й експлікація (описовий переклад). На лексико-семантичному та лексично-граматичному рівнях розповсюдженими є такі способи перекладу, як генералізація, конкретизація, компресія й інверсія.

Термін набуває однозначності, вмотивованості, системності тільки в процесі тривалого вживання. Сучасна англійська економічна терміносистема постійно поповнюється новими одиницями, тому проблема адекватного перекладу фахової термінологічної лексики є актуальною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Сов. энциклопедия, 1969. 606 с.
2. Арнольд І.В. Основи наукових досліджень в лінгвістиці: навчальний посібник. Москва: Вища школа, 1991. 140 с.
3. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. 158 с.
4. Гореликова С.Н. Природа термина и некоторые особенности терминообразования в английском языке. Вестник ОГУ. 2002. № 6. С. 129–136.
5. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад: навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.
6. Борщовецька В.Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2004. 20 с.